

Ivančica Banković-Mandić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ibmandic@gmail.com

Fonetske vježbe za inojezične govornike hrvatskoga

Izgovor drugoga i stranoga jezika opisuje se u ZEROJ-u već od razine A2 do razine C2. Uvidom u poučavanje fonetike hrvatskoga kao J2, može se utvrditi da se u Hrvatskoj u vrlo malo škola i tečajeva stranih jezika nastavnici bave izgovorom. Na Croaticumu postoje Govorne vježbe kao izborni predmet u opsegu od jednoga sata tjedno. S obzirom na zahtjevnost ZEROJ-a o kvaliteti izgovora, svakako je potrebno dati izgovoru više prostora u nastavnome programu. Pokatkad se čini da je to neizvedivo jer lektori često nisu i fonetičari pa se ne osjećaju kompetentnima za takav zadatak.

Ovaj će rad pokušati osvijestiti fonetske kompetencije lektora te na temelju dosadašnjih istraživanja sustavnih izgovornih odstupanja govornika hrvatskoga kao J2 s obzirom na njihov materinski jezik kao i bez obzira na J1, ponuditi pregled vježba koje može izvoditi svaki nastavnik hrvatskoga kao J2.

Od velike je koristi učenicima već i samo grupno ponavljanje za nastavnikom ili ponavljanje nekoga zvučnoga zapisa. Usto su potrebni domaći zadaci čitanja teksta naglas, posebno glasno čitanje fonetski težega teksta.

Odstupanja koja su dosadašnjim istraživanjima uočena kao sustavna svim govornicima bez obzira na J1 jesu naglasna – odstupanja u mjestu naglasaka – i neslivenost glasa lj. Stoga se u radu prikazuju neki najčešći naglasni modeli koje lektori mogu uvježbavati sa svojim učenicima.

Ključne riječi: *izgovor, fonetska korekcija, hrvatski kao J2*

0. Uvod

Važnost fonetske kompetencije u učenju jezika definirana je u ZEROJ-u (2005: 120) (ZEROJ – *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*) na svim razinama, kao što se može vidjeti u tablici 1. Na razini B2 od govornika se očekuje jasan, prirodan izgovor i intonacija. I istraživanja prihvatljivosti stranoga izgovora u hrvatskome kao J2 pokazala su da je na srednjoj razini prihvatljiv izgovor u kojemu nema sustavnih izgovornih pogrešaka (Banković-Mandić 2012b).

Tablica 1: Fonetika kompetencija prema ZEROJ -u

- ▶ C2: Kao pod C1
- ▶ C1: Može mijenjati intonaciju i ispravno naglasiti rečenicu kako bi izrazio finije nijanse značenja.
- ▶ B2: Usvojio je jasan, prirodan izgovor i intonaciju.
- ▶ B1: Izgovor je potpuno razumljiv čak i kad se povremeno osjeća strani naglasak i pojavljuju povremene pogreške u izgovoru.
- ▶ A2: Izgovor je uglavnom dovoljno jasan usprkos stranomu naglasku.
- ▶ A1: Izgovor uz određeni napor mogu razumjeti izvorni govornici.

Korisnik inoga jezika uspješniji je ako dobro vlada svim jezičnim kompetencijama (prema ZEROJ-u: leksičkom, gramatičkom, semantičkom, fonološkom, ortografskom i ortoepskom kompetencijom). Neki stručnjaci smatraju da je visok stupanj usvojenosti izgovora najbolji pokazatelj i visokoga stupnja usvojenosti nekoga jezika (Celce-Murcia, Brinton i Goodwin 1996). Dio stručnjaka strani izgovor određuje kao nužno snažno formiranje negativne slike o govorniku (Desnica-Žerjavić 2006). Međutim, u novije se vrijeme u stručnim krugovima uspješnim korisnikom inoga jezika ne smatra samo osoba koja je dostigla razinu jezičnoga umijeća izvornoga govornika (Medved Krajnović 2010: 8), što znači da je uspješan govornik i onaj govornik čiji je izgovor prihvatljiv, a ne nužno i jednak izgovoru izvornoga govornika.

Istraživanje sustavna uključivanja govornih vježbi u jezičnu nastavu u zagrebačkim školama stranih jezika i na tečajevima provedeno 2007. godine (Banković-Mandić, Šafarić 2007) pokazalo je da fonetika uglavnom nije uključena u jezičnu nastavu. Na *Savjetovanjima za lektore hrvatskoga kao inoga jezika* često se moglo čuti da vrlo malo lektora provodi ortoepske vježbe. Današnji pristupi učenja jezika prate popularan trend brzoga učenja, pa je ostvarivanje zadovoljavajuće komunikacije postalo cilj učenja. Popularnost AVGS metode (audio-vizualno-globalno-strukturalne) sedamdesetih i osamdesetih godina, utemeljene na učenju jezičnih struktura pomoću slike i zvuka, uglavnom je zamijenjena popularnošću komunikacijskoga pristupa koji zanemaruje kvalitetu izgovora pa čak i gramatičke strukture. S takvim se pristupom mnogi stručnjaci ne slažu. Žigić (1988: 177) naglašava važnost kontinuirana uključivanja fonetske teorije u nastavu jezika, a fonetske vježbe u trajanju 3 – 4 minute trebale bi biti uključene u svaki sat jezične nastave. Štoviše, neki autori daju fonetici prioritet nad drugim jezičnim vještinama u počecima učenja jezika (Pavić 1988). Zanemarivanje izgovora na jezičnim tečajevima može rezultirati velikim zaostajanjem fonetsko-fonološke kompetencije za drugim jezičnim vještinama na višim stupnjevima učenja. Nije rijetkost da se na višim razinama učenja pojave učenici čiji je izgovor na puno nižim razinama od drugih jezičnih vještina, čak do te mjere da ih kolege u grupi vrlo teško razumiju. Na Croaticumu se provode *Govorne vježbe* kao izborni predmet u opsegu od jednoga sata tjedno, a izvodi ih fonetičar.

S obzirom na zahtjevnost ZEROJ-a prema kvaliteti izgovora svakako je potrebno dati izgovoru više prostora u nastavnim programima. Katkad se čini da je to neizvedivo jer lektori često nisu i fonetičari pa se ne osjećaju kompetentnima za takav zadatak. Ovaj rad pokušat će osvijestiti fonetske kompetencije lektora. Na temelju dosadašnjih istraživanja sustavnih izgovornih odstupanja govornika hrvatskoga kao J2 s obzirom na njihov prvi jezik, ali i bez obzira na J1, ponudit će se pregled vježba koje može izvoditi svaki nastavnik hrvatskoga kao J2 bez obzira na svoje moguće fonetsko predznanje koje se, dakako, uvijek može nadograditi. Korisna je literatura nekolicine autora koji su objavili sustave pogrešaka hrvatskih govornika kad uče veće europske jezike prema verbotonalnoj metodi, primjerice za njemački Gojković (1965), za talijanski Orlandi (1965), za engleski Vuletić (1965a i 1965b) i Mildner (1991), za ruski Horga (1971) te za slovenski Požgaj Hadži (1994). Ti su sustavi pogrešaka vezani uz početne stupnjeve učenja. U korekciji vokalskoga sustava od velike je pomoći i vokalski trokut ili četverokut (Catford 1988) – uspoređivanje otvornika u J1 i hrvatskome jeziku.

1. Motivacija

Zvučni zapisi u nastavi oponašaju kontakt s jezikom koji se poučava (Žigić 1988), ali sama izloženost jeziku ne djeluje jednako na sve govornike. To pokazuju, primjerice, sociofonetska istraživanja govora useljeničkih zajednica u SAD-u: socioekonomski položaj useljenika odredio je identifikaciju s novom sredinom, pa su skupine koje nisu imale mogućnost društvene prilagodbe (poput Portorikanaca, Meksikanaca, Afrikanaca) odbijale i jezičnu prilagodbu. Društveno uklopljene useljeničke skupine kao što su Nijemci, Norvežani i drugi Europljani, poslije početne faze njemačko-engleskoga, norveško-engleskoga i sl., jezično su se asimilirale (Fishman 1966, prema Desnica-Žerjavić 2006). O važnosti identifikacijske uloge za usvajanje fonetske razine jezika govori i Škarić (1975). Identifikacije nema bez emocionalnoga i racionalnoga prihvaćanja standardnoga izgovora (Desnica-Žerjavić 2006).

2. Fonetska teorija

Funkcionalna tipologija kao jedan od utjecajnih pristupa istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom traži univerzalne ili česte tipove jezičnih pojavnosti u većemu broju jezika. Uz funkcionalnu tipologiju vezan je pojam obilježenosti. Neobilježenim se pojavama nazivaju one koje su strukturno ili konceptualno manje složene i one koje su očekivane ili uobičajenije. Korisnici inoga jezika prije i brže ovladavaju neobilježenim jezičnim strukturama, što vjerojatno ovisi o složenosti kognitivne obrade koju neke strukture zahtijevaju i komunikacijskim potrebama (Medved Krajnović 2010). Ekman (1977, 1981, 1996, 2007) ističe da će korisnici teže ovladati strukturom koja je u prvome jeziku neobilježena, a u inome obilježena.

Svakako bi pri obradi fonetskih tema trebalo krenuti s onim neobilježenim, strukturno manje složenim pojavama kako susret s fonetikom novoga jezika ne bi počeo s frustracijama. Fonetski se sustav izgrađuje prema stupnju lakoće izvođenja artikulacijskih pokreta (Desnica-Žerjavić 2006), a zatim se postupno uvode glasnici sa sve većim stupnjem vođenosti artikulacijskih pokreta (tjesnačnici, slivenici, zatvoreni vokali). Još je Jakobson (1969) utvrdio strogi redoslijed pojavljivanja glasnika u djetinjstvu. Najprije se stvara glavna opozicija po stupnju zatvorenosti: zapornik i otvoreni vokal. Potom se u konsonantizmu i u vokalizmu stvara minimalni sustav zasnovan na dvama razlikovnim obilježjima – među konsonantima se javlja opozicija usnenik – zubnik, među vokalima opozicija zatvoreni – otvoreni. Potom slijedi srednji stupanj otvorenosti ili opozicija nepčanik – jedrenik. Poslije se pojavljuju i druga obilježja ako ih jezik ima. Tjesnačnici se pojavljuju kad već postoje zapornici, slivenici poslije tjesnačnika, jedrenici (velari) kad postoje usnenici i zubnici, a protočnici (likvidi) *r*, *l*, *lj* na kraju konsonantskoga sustava. Prednji zaobljeni i stražnji nezaobljeni otvornici pojavljuju se kad već postoje prednji nezaobljeni i stražnji zaobljeni, a nazalni vokali na kraju. Djeca kojima je hrvatski jezik materinski u skupini zvanačnika najkasnije usvajaju treptajnik *r*, a malo su im lakši *lj* i *nj* koje usvajaju iza ostalih zvanačnika (Vuletić 1990). Neizvorni govornici hrvatskoga jezika ovladavaju hrvatskim glasovnim sustavom slično kao izvorni govornici.

3. Opća fonetska osviještenost

U ZEROJ-u (2005: 110) se navodi da se sposobnost izgovaranja novih jezika može bolje razviti ako učenici posjeduju tzv. opće fonetske vještine, što podrazumijeva sposobnost razlikovanja i proizvođenja nepoznatih zvukova i prozodijskih modela, sposobnost prepoznavanja i povezivanja nepoznatih zvučnih nizova te dijeljenje zvučnoga niza u jasno odijeljene značenjske cjeline.

ZEROJ (2005: 155) donosi i mogućnosti učenika da razviju sposobnost izgovaranja stranoga jezika. Između ostaloga to mogu učiniti:

- izlaganjem autentičnim govornim izričajima
- grupnim ponavljanjem za nastavnikom, audiosnimkama s izvornim govornicima i videosnimkama s izvornim govornicima
- individualnim radom u jezičnome laboratoriju
- glasnim čitanjem fonetski težega teksta
- vježbanjem uha i fonetskim vježbama
- korištenjem fonetski transkribiranih tekstova za vježbe glasnoga čitanja
- fonetskim treningom fonološke kompetencije
- učenjem ortoepskih konvencija (npr. kako izgovarati pisane oblike).

Neki autori naglašavaju da bi se u nastavi jezika više prostora trebalo dati izgovoru i intonaciji kao svojevrsnoj nadoknadi nedostatka utjecaja izvornih govornika

i dobrih izgovornih uzora, ali i teorijskim objašnjenjima fonetskih tema (Žigić 1988: 175). Većina suvremenih osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika stranih jezika danas ima i posebna mala poglavlja posvećena fonetici, a zvučni zapisi prate svaki udžbenik stranoga jezika, iako ih učenici izvan učionice, prema iskustvu nastavnika, gotovo i ne rabe.

Kao jedan od modela razvijanja općih fonetskih vještina mogu se iskoristiti onomatopeje (posebno glasanje životinja) jezika koji se uči, ali i prvoga jezika.

4. Jednostavni modeli ponavljanja

Od velike je koristi učenicima već i samo grupno ponavljanje za nastavnikom ili ponavljanje nekoga zvučnoga zapisa. Usto su potrebni domaći zadaci čitanja teksta naglas, posebno glasno čitanje fonetski težega teksta. Dobrodošle su i tradicionalne metode učenja dijaloga napamet, dakako, na nižim razinama. Na višima, ovisno o interesima učenika, može se učiti poezija, igrokazi, zdravice, pozdravni govori i sl. Pavić (1988: 180) navodi da je izgovor potrebno automatizirati i onda se takvim automatiziranjem već naučenoga možemo posvetiti učenju drugih jezičnih vještina, ali se izgovor treba stalno usavršavati.

5. Uvježbavanje minimalnih parova i fonoloških distinkcija

U dosadašnjim su istraživanjima (Banković-Mandić 2012b, 2014) kao sustavna odstupanja svojstvena svim govornicima bez obzira na J1, uz zamjenu nepčanika *lj* slijedom *l+j*, uočena naglasna odstupanja, i to u mjestu naglasaka. Ovim su istraživanjem bili obuhvaćeni govornici njemačkoga, engleskoga, španjolskoga i kineskoga, poljskoga, ruskoga i ukrajinskoga jezika s obzirom na sljedeće varijable: izgovor pojedinačnih glasova, ritam, tempo i intonacije.

Najbrojnije je fonološko odstupanje kineskih govornika zamjenjivanje treptajnika *r* bočnikom *l*. Potom slijedi zamjena bočnika *lj* bočnikom *l*.

Najbrojnije je fonološko odstupanje španjolskih govornika zamjena usnenoga zvonačnika *v* i zvučnoga zapornika *b*. Slijedi zamjena bezvučnoga tjesnačnika *s* zvučnim tjesnačnikom *z* te zamjena zvučnoga tjesnačnika *ž* bezvučnim tjesnačnikom *š*. Potom slijedi zamjena zvučnoga slivenika *dž* tjesnačnicima *š* i *ž*.

Najbrojnije je odstupanje njemačkih govornika zamjena bezvučnoga tjesnačnika *s* zvučnim tjesnačnikom *z*. Slijedi zamjena zvučnoga tjesnačnika *ž* bezvučnim tjesnačnikom *š*. Potom slijedi zamjena bočnika *lj* bočnikom *l*.

Najčešće je fonološko odstupanje engleskih govornika zamjena bočnika *lj* bočnikom *l*.

Fonološka su odstupanja poljskih govornika vrlo rijetka: najčešće se *lj* zamjenjuje s *l* ili *j*, npr. *obitelj* umjesto *obitelj*, *slavje* umjesto *slavlje*.

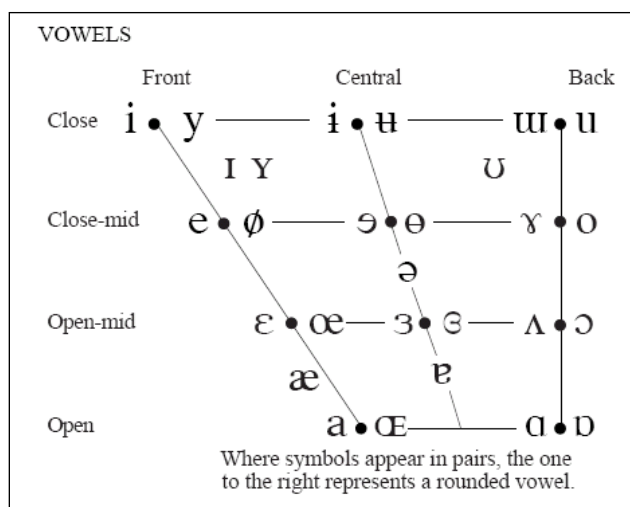
Ruski govornici imaju rijetka fonološka odstupanja, katkad je *ie* ostvaren kao *e*: *devojka, mleko, osveženje, preloma*.

Ukrajinski su govornici u korpusu bili samo govornici početne razine, ali i oni imaju rijetka fonološka odstupanja – npr. izgovaraju *boće* umjesto *boce*, *slavje* umjesto *slavlje*.

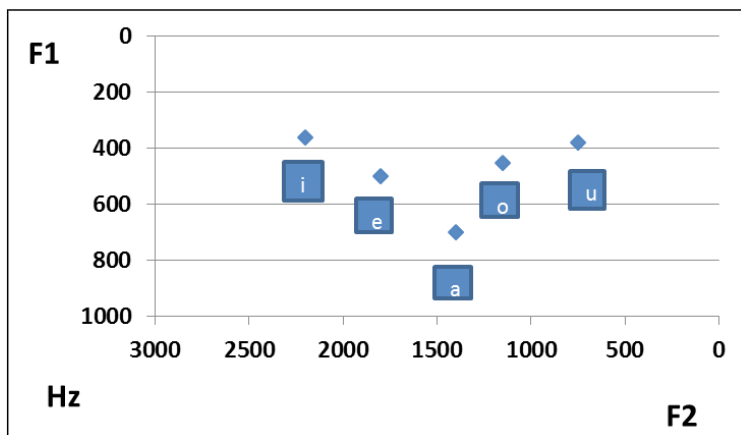
Za uklanjanje tih fonoloških poteškoća najbolje je ponavljanje do automatizma. No ponavljanje minimalnih parova često se smatra zamornim. Pavić (1988), naprotiv, dodaje da u pravoj mjeri i u pravo vrijeme takve vježbe ipak mogu obogatiti nastavni proces te itekako unijeti svježinu u nastavu. U *prilogu 1* navedeni su neki primjeri uvježbavanja fonoloških opozicija.

6. Vokalski trokut i vokalska odstupanja

Prednji zaobljeni i stražnji nezaobljeni otvornici (vokali) pojavljuju se kad već postoje prednji nezaobljeni i stražnji zaobljeni, a nazalni otvornici na kraju. Oblik spektra definira otvornike, oni se opisuju frekvencijama prvoga (F1) i drugoga formanta (F2). Formanti su rezonacijske frekvencije vokalnoga trakta. Za opis spektra otvornika tradicionalno se definiraju dimenzije samo prvih dvaju formanata. Dominantan je utjecaj formanata na percepciju otvornika. Kada se u koordinatni sustav na apscisu unesu vrijednosti F2, i to od viših prema nižim vrijednostima (koje rastu s pomakom jezika prema naprijed), a na ordinatu vrijednosti F1 (koje rastu s povećanjem stupnja otvorenosti ili spuštanjem jezika), dobije se tzv. vokalski trokut. Na Slici 1 dan je dijagramski prikaz vokala prema IPA-i (Međunarodno fonetsko udruženje, *International Phonetic Association*), a hrvatski vokalski trokut prikazan je na slici 2 (Banković-Mandić 2013).

Slika 1: Dijagramski prikaz vokala prema IPA-i

Slika 2: Vokalski prostor hrvatskih vokala

Otvornici se prema smjeru jezika dijele na prednje, središnje i stražnje – hrvatski prednji: *i, e, ie*, stražnji su *o, u*, središnji je *a*. Jelaska (2004) govori i o središnjemu otvorniku *šva* koji je neutralni središnji otvornik, a naziv dolazi od njemačkoga naziva za središnji hebrejski otvornik. U hrvatskome se jeziku naziva još i poluglasom. U dijagramskome prikazu hrvatskih vokala nisu prikazani prednji otvornik *ie* ni središnji otvornik *šva* budući da nisu poznate vrijednosti njihovih formanata.

Otvornici se najčešće prikazuju trapezom, tzv. glavnim ili kardinalnim otvornicima (Jones 1970), gdje je visina jezika prikazana na okomitoj osi, a prednji središnji i stražnji dio jezika na vodoravnoj osi. Kad se otvornici pojavljuju u paru, desni je zaobljen. Prednji su prototipni otvornici nezaobljeni, a stražnji zaobljeni. Otvornici mogu biti napeti ako su oblikovani u krajnjim položajima, a opušteni ako su bliži središtu usne šupljine. Ako jezik ima tri visine, otvornici se prikazuju vokalskim trokutima. Jednostavnim se otvornicima ne mijenja zvuk tijekom izgovora. Ako se otvornicima mijenja zvuk tijekom izgovora, onda su to složeni otvornici ili dvoglasnici i troglasnici.

Kod engleskih i njemačkih govornika koji uče hrvatski jezik (Banković-Mandić 2012b) zabilježeno je više odstupanja u izgovoru otvornika nego kod španjolskih i kineskih. No Kinezi koji uče hrvatski imaju fonološka odstupanja u vokalskome sustavu za razliku od drugih neizvornih govornika.

Najbrojnija su fonetska odstupanja kineskih govornika u izgovoru otvornika *e* koji je izgovaran zatvoreniije.

Najbrojnije je odstupanje njemačkih govornika izgovor otvornika *e* i *o*.

Najčešće je fonetsko odstupanje engleskih govornika u izgovoru otvornika *e*.

7. Zatvornička odstupanja

Najbrojnije je fonetsko odstupanje kineskih govornika među zatvornicima slijedni izgovor nepčanika *lj*. Slijedi dvousnjeni ostvaraj *v* (Banković-Mandić 2012b).

Najbrojnije je fonetsko odstupanje španjolskih govornika svjetliji izgovor glasnika *l* (palatalizirane varijante različita stupnja). Slijedi umekšan izgovor glasnika *ž*, nesliven izgovor *dž* i svjetliji *č*. Španjolski govornici početne razine uz samoglasničko *r* dodaju otvornik.

Najbrojnije je odstupanje njemačkih govornika među zatvornicima svjetliji izgovor *l*, velarni izgovor glasnika *r*, zamjena glasnika *lj* slijedom *l+j*. Slijedi umekšani izgovor *ž*, zamjena glasnika *dž* slijedom *d* i *ž* te svijetlo (umekšano) *š*.

Najčešće je fonetsko odstupanje engleskih govornika u izgovoru zatvornika retrofleksno *r* i aspirirano *t*.

Fonetska odstupanja najlakše se otklanjaju individualnim vježbama ili grupnim vježbama sa slušalicama u jezičnome laboratoriju gdje nastavnik ima mogućnost poslušati svakoga govornika i ispraviti mu izgovor.

Nesliveno se *lj* najbolje korigira pljeskanjem. Istovremeno treba pljeskati ili učiniti sličan pokret i pri tome izgovarati glas *lj*.

Zamjenjivanje treptajnika *r* bočnikom *l* može se korigirati izgovaranjem glasovnih skupina: *tr-tr*, *dr-dr* i prenošenjem vibracija s usana na jezik (oponašanje zvuka automobila).

8. Rečenična prozodija

Neki govornici početne razine učenja hrvatskoga jezika riječi dulje od dva sloga izgovaraju slogovanjem. Na naprednoj razini tako izgovaraju samo višesložne riječi, ali često čitaju *staccato*.

Najmanje odstupanja među ispitivanim skupinama – engleskih, kineskih, njemačkih i španjolskih govornika – u rečeničnoj prozodiji imaju govornici njemačkoga (Banković-Mandić 2012b). Prosječno najviše prozodijskih odstupanja po govorniku imaju kineski govornici, slijede engleski i španjolski govornici. Prozodijska su odstupanja jedino kod kineskih govornika prisutna i na višim razinama. Rečeničnu prozodiju najbolje je uvježbavati gestama gdje jedna zaokružena gesta označava jednu govornu cjelinu.

9. Naglasci

Neizvornim govornicima standardni hrvatski naglasni sustav često se čini kompliciran i nesustavan. Naglasna su odstupanja česta i vrlo ujednačena bez obzira na J1.

I lingvisti uglavnom govore o složenosti prozodije hrvatskih riječi (Jelaska 2004). Standardni hrvatski jezik ima visinski naglasak, udar je pripisan slogu, mora je nosilac tona. Tradicionalni nazivi kratkosilazni (˘), kratkouzlazni (˘˘), dugosilazni (˘˘˘) i dugouzlazni (˘˘˘˘) ne odgovaraju fonetskoj stvarnosti (Gvozdanović 1980, Lehiste i Ivić 1986, prema Jelaska 2004). Dijakritički znakovi nisu u skladu sa svjetski prihvaćenim zapisima, ali su dio duge kroatističke i slavističke tradicije, pa se vjerojatno neće lako

zamijeniti (Jelaska 2004). Silazni naglasak još se naziva jednosložnim naglaskom jer se u istome slogu nalaze dva fonološka obilježja: udar i visoki ton, a riječi s uzlaznim slivenim tonom Jelaska naziva dvosložnim naglaskom, tj. dva istaknuta obilježja razdvojena su u dva susjedna sloga: udar je na prvome slogu, a visoki ton na drugome. Jelaska navodi i neka slušna opažanja stranaca – lingvisti i nelingvisti koji ton čuju u zanaglasnome slogu riječi s uzlaznim naglaskom, a u silaznih naglasaka ton čuju na udarnome slogu.

Neizvorne je govornike dovoljno usmjeravati samo na usvajanje mjesta naglaska i iz teksta koji se na nekome satu obrađuje mogu se izdvojiti neki česti naglasni obrasci (v. Fonetski dodatak u Banković-Mandić 2009 i 2011 i *prilog 2* u ovome radu). Od prelaženja naglaska na proklitiku dovoljno je obraditi negacije i upozoriti govornike na obavezno prebacivanje naglaska na negaciju kod jednosložnoga prezenta, npr. *ne znam*, *ne dam* i česta prebacivanja naglaska na negaciju kod dvosložnih prezenta: *ne može*, *ne volim*. Pri tome ih treba upozoriti na neke česte primjere gdje takvo prebacivanje u standardnome izgovoru nije dopušteno već se pravilno izgovara: *ne želim*.

10. Zaključak

Govorne vježbe svakako bi trebale naći svoje mjesto u jezičnoj nastavi, pa tako i u udžbenicima za neizvorne govornike, i to ne samo zato jer je izgovor opisan i u jezičnim razinama ZEROJ-a već ponajprije zbog toga što zaostajanje fonetsko-fonološke kompetencije može ograničiti ili čak zaustaviti ovladavanje inim jezikom. Osim toga, sociofonetska su istraživanja pokazala da su ocjene koje su davane govornicima proporcionalne prihvatljivosti njihova izgovora za određena zanimanja: više ocjene – prihvatljiviji izgovor za određena zanimanja. Više su ocjene rezultat manje brojnih fonetskih i fonoloških odstupanja (Banković-Mandić 2012b i 2014). Treba dodati da nisu ni svi slavenski govornici više razine poznavanja hrvatskoga jezika ocijenjeni kao najbolji. To pokazuje da početnu prednost sličnosti s hrvatskim jezikom treba dalje razvijati, tj. da su fonetske vježbe potrebne i slavenskim govornicima.

11. Literatura

- Banković-Mandić, I., Šafarić, I. (2007) *Važnost fonetskih vježbi u poučavanju hrvatskoga kao drugoga i stranoga*, II. znanstveni skup *Hrvatski kao drugi i strani jezik*: Knjižica sažetaka, J. Novak-Milić, Z. Jelaska, M. Bergovec (ur.), Zagreb, 38–39.
- Banković-Mandić, I. (2009) Fonetski dodatak, u M. Čilaš Mikulić, M. Gulešić Machata, S. L. Udier *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press, 157–172.
- Banković-Mandić, I. (2011) Fonetski dodatak, u M. Čilaš Mikulić, M. Gulešić Machata, S. L. Udier *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press, 215–234.

- Banković-Mandić, I. (2012a) *Izgovor hrvatskog jezika na B1 razini*, IV. međunarodni znanstveni skup *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb (izlaganje).
- Banković-Mandić, I. (2012b) *Izgovorna obilježja učenika hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na različitim stupnjevima znanja*, neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.
- Banković-Mandić, I. (2013) Izgovorna kompetencija, u A. Grgić, M. Gulešić Machata, I. Nazalević Čučević (ur.) *Hrvatski B1: opisni okvir referentne razine B1*, Zagreb: FF press, 233–241.
- Banković-Mandić, I. (2014) Izgovor govornika slavenskih jezika u hrvatskome kao J2, u: E. Krejčová, P. Krejčí (ur.) *Výška jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě*, Sborník příspěvků přednesených na stejnojmenné konferenci konané v Brně ve dnech 30. 5. – 1. 6. 2013, Brno, 523–534.
- Catford, J. C. (1988) *A practical Introduction to Phonetics*. Oxford: Clarendon Press.
- Celce-Murcia, M., Brinton, D. i Goodwin, J. (1996) *Teaching pronunciation: A reference for teachers of English to speakers of other languages*, New York: Cambridge University Press.
- Desnica-Žerjavić, N. (2006) *Strani accent*, Zagreb: FF press.
- Eckman, F. R. (1977) Markedness and the contrastive analysis hypothesis, *Language Learning* 27, 315–330.
- Eckman, F. R. (1981) On predicting phonological difficulty in second language acquisition, *Studies in Second Language Acquisition* 4, 18–30.
- Eckman, F. R. (1996) A functional typological approach to second language acquisition theory, u W. C. Ritchie, T. K. Bhatia (ur) *Handbook of Second Language Acquisition*, 195–221.
- Eckman, F. R. (2007) Hypotheses and methods in second language acquisition: testing the noun phrase accessibility hierarchy on relative clauses. *Studies in Second Language Acquisition* 29, 321–327.
- Gojković, D. (1965) *Sistem grešaka i korekcija izgovora osoba koje uče njemački a materinji im je jezik hrvatskosrpski*, magistarski rad, Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Horga, D. (1971) Sistem fonetskih grešaka Francuza koji uče ruski, *Govor* 3, 67–78.
- Jakobson, R. (1969) *Langage enfantin et aphasie*, Paris: De Minuit.
- Jelaska, Z. (2004) *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: glasovi, slogovi, naglasci*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Medved Krajnović, M. (2010) *Od jednojezičnosti do višejezičnosti*, Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Mildner, V. (1991) Najčešće greške u percepciji engleskog jezika u osoba kojima je materinski jezik hrvatski, u M. Andrijašević i Y. Vrhovac (ur.) *Prožimanje kultura i jezika*, *Zbornik HDPL-a*, 165–174.
- Orlandi, D. (1965) *Sistem grešaka u izgovoru talijanskog jezika i sustav korekcije kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Makedonaca*, magistarski rad, Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- Pavić, Z. (1988) Fonetika i njeno mjesto u poddrmaklim fazama učenja stranog jezika, u D. Horga (ur.) *Fonološki i fonetski aspekti govorenog jezika*, Zagreb, 179–185.
- Požgaj Hadži, V. (1994) *Sistem i korekcija govornih grešaka studenata hrvatskog jezika kojima je slovenski jezik materinji*, doktorski rad, Zavod za fonetiku, Zagreb.
- Škarić, I. (1975) Motivacija u učenju stranih jezika, *Strani jezici* IV/1–2, 38–41.
- Vuletić, B. (1965b) *Verbotonalni sistem fonetske korekcije s naročitim obzirom na korekciju izgovora engleskog jezika*, Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Vuletić, D. (1990) *Test artikulacije*, Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* (2005) Zagreb-Strasbourg: Školska knjiga – Council of Europe.
- Žigić, D. (1988) Kakvo mesto dati fonetici u savremenoj nastavi stranog jezika, u D. Horga (ur.) *Fonološki i fonetski aspekti govorenog jezika*, Zagreb, 173–178.

Phonetic exercises for speakers of Croatian as L2

Pronunciation of second and foreign language is described in the CEFR levels from A2 to C2. In Croatian's foreign language courses teachers usually don't teach pronunciation. On Croaticum – students have phonetic exercises as an optional subject one hour per week. According to the quality of pronunciation described in the CEFR it is not enough. Sometimes to lecturers it seems that is not possibly to have phonetic exercises because lecturers usually are not foneticians and so they do not feel competent for that task.

This paper will try to raise awareness of phonetic competence of lecturers. Also the paper is based on previous studies of systematic errors of Croatian speakers as L2 generally and according to their mother tongue. It will be given some exercises that can be performed by teachers of Croatian as L2 even if they are not phonetician.

It is very useful for students simply repetition of text after teacher or the repetition of text on a sound track. Also, it is very useful for students to read the text aloud at home, especially reading aloud a phonetically more complicated text.

In some previous researches are shown some systematic errors of all speakers of Croatian as L2 which are not depended of L1 such as mistakes in a place of accents and pronunciation of palatal lateral approximant **lj**. Therefore, in this paper will be shown some common accents models that lecturers can practice with their students.

Key words: *pronunciation, phonetic corrections, Croatian as L2*

12. Prilozi

Prilog 1: *Primjeri uvježbavanja minimalnih parova (Banković-Mandić 2012a):*

Ne zna **vol** što je **bol**.

Na slici je **crna srna** koja jede **crna zrna**.

Svi smo u čudu, pobijedili smo u **džudu**.

Njihovi **vođe** ne vole voće.

Imam smeđu **kosu**. Smeće je u **košu**. Vidim smeđu **kozu**. Imam osjetljivu **kožu**

Prilog 2: *Naglasni model: XX-XXX (G.jd)*

Šešir-šešira, mladić-mladića, vojnīk –vojnīka, ormār-ormara, mornār – mornara, kapūt-kaputa...

Sklonidba:

N	lijep šešir	lijepi šeširi
G	lijepog šešira	lijepih šešira
D	lijepom šeširu	lijepim šeširima
A	lijep šešir	lijepi šešire
V	lijepi šeširu	lijepi šeširi
L	o lijepom šeširu	o lijepim šeširima
I	lijepim šešikom	lijepim šeširima

Pročitajte pravilno sljedeće rečenice:

Ovo je lijep šešir.

Iz šešira je izvadilo zeca.

Veselimo se novom šeširu.

Martin ima lijep šešir.

Moj dragi, lijepi šeširu!

U lijepom šeširu je zec.

Zadovoljan sam ovim lijepim šešikom.

Pročitajte i označite naglaske:

Vidio sam onog mladića.

Gdje je vojnīk?

Razgovaramo o mornaru.

U ormaru je nered.

Kupio sam novi kaput.

Imam novi šešir.

Gdje su mladići?

Razgovarali smo o mornarima.

Čime čistiš kožni kaput?
Iza ormara je miš.
U kaputu su ključevi.
Ovo je moj mladić.
Šešir je nov.
Gdje su vojnici?
Mornari su na moru.
Ovaj mladić mi je poznat.
Ormar je star.
Hoda bez kaputa i bez šešira.
Razmišljam o onim mladićima.
Ne mogu pronaći čarape u ormaru.